

¹Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В статті проаналізовано розвиток ринку цінних паперів та вплив військових дій на його стан. Визначено елементи та учасників ринку цінних паперів, виокремлено його функції. Досліджено особливості функціонування фондового ринку України в умовах воєнного стану, зазначено проблеми з якими стикнувся ринок у цей період своєї діяльності та визначено основні напрями його розвитку у майбутньому. В процесі дослідження були використані такі методи, як монографічний, статистичний, порівняльний, логічний, аналітичний.

Ключові слова: фондовий ринок; ринок цінних паперів; війна; акції; облігації.

Постановка проблеми. Запорукою фінансового, технічного та економічного розвитку будь якої країни є наявність розвиненого фондового ринку. Адже саме фондовий ринок повинен забезпечувати реалізацію національних інтересів України, сприяти зміцненню її економічного суверенітету. Водночас вітчизняний ринок все ще знаходиться на етапі становлення та має багато проблем, а військові дії на території України значно сповільнили його розвиток. А тому дослідження особливостей та тенденцій розвитку фондового ринку з урахуванням реалій сьогодення стає для фінансової системи України надзвичайно актуальним питанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями особливостей функціонування фондового ринку України в сучасних умовах займалися багато науковців, таких як Коваленко Ю. М., Воробей Г. М., Третякова О. В., Харабара В. М., Грешко Р. І. та інші. Але вважаємо, що дане питання потребує детальнішого вивчення та дослідження, оскільки воно є актуальним в умовах сьогодення, а саме в умовах воєнного стану, яке пов'язане з повномасштабним вторгненням Росії на територію України.

Мета. Дослідження особливостей функціонування ринку цінних паперів України в період воєнного стану та нестабільності вітчизняної економіки.

Виклад основного матеріалу. У Законі України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» визначено, що «фондовий ринок» (ринок цінних паперів) – це сукупність учасників фондового ринку та правовідносин між ними щодо емісії (видачі), обігу, виконання зобов'язань, викупу та обліку цінних паперів (у тому числі деривативних цінних паперів)» [1].

Фондовий ринок України – це вагома структура фінансового сектору, яка включає велику кількість учасників ринку, зокрема фінансові установи, регулятори ринку та сервісні установи. Елементами ринку цінних паперів є також емітенти, що випускають цінні папери, фондові біржі, де здійснюються торги, торгово-інформаційні системи, що здійснюють організацію торгівлі та інформованість учасників фондового ринку про торгівлю цінними паперами (далі – ЦП). Сюди ж відносять депозитарні установи, що здійснюють обіг ЦП, клірингові установи, які проводять розрахунки по угодах з ЦП, фондові посередники та організації, які займаються консалтингом та укладанням угод. Детальнішу інформацію об'єктів фондового ринку, їх залежність один від одного та функції можна переглянути на рис. 1. Головними регуляторами, що слідкують за діяльністю фондового ринку України й задають напрями розвитку є Національна комісія з цінних паперів фондового ринку (далі – НКЦПФР), Національний банк України (НБУ) та Міністерство фінансів України.

Сьогодні на фондовому ринку України існує 4 біржі, де проводяться торги, а саме ПАТ «Українська біржа» (УБ), ПАТ «Фондова біржа ПФТС» (ПФТС), ПрАТ «Українська міжбанківська валютна біржа» (УМВБ), ПАТ «Фондова біржа» «Перспектива» (ПЕРСПЕКТИВА). Слід зауважити, що ще у 2019 році на ринку існувало 6 бірж, а саме УБ, ПФТС, УМВБ, ПЕРСПЕКТИВА, Іннекс, УФБ, дві останні вийшли з ринку [2]. Вважаємо тенденцію позитивною, оскільки на ринку залишилися сильні та конкурентоспроможні акціонерні товариства. Для того, щоб знайти особливості функціонування фондового ринку в сучасних умовах пропонуємо спершу зробити дослідження ринку за останні 3 роки й показати як в цей час працював ринок у цілому. Також звернемо увагу на діяльність ринку під час воєнного стану в країні, що є не менш важливим питанням. Одним із перших показників, що характеризує ринок цінних паперів є показник кількості випусків акцій.

Рис. 1. Об'єкти регулювання фондового ринку України [2]

За 2021 рік Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку зареєструвала 86 випуск акцій на суму 42,9 млрд грн, які наведені в таблиці. Якщо порівняти цей показник з періодом за 2020 та 2019 роки, то можна побачити, що обсяг зареєстрованих випусків акцій відповідно збільшився на 9,9 млрд грн і зменшився на 20,6 млрд грн. Проаналізувавши, ми бачимо, що за 3 досліджувані роки кількість акцій збільшилася у загальному на 8 випусків, але при цьому обсяг зменшився на 20,9 млрд грн. Вважаємо, що таким чином ринок оздоровлюється. Також у 2021 році Комісія зареєструвала 113 випусків облігацій підприємств на суму 10,0 млрд грн. Якщо порівняти цей показник з торішніми, то ми бачимо, що кількість випусків облігацій підприємств збільшилася на 17 у порівнянні з 2020 роком, та на 25 у порівнянні з 2019 роком. Якщо порівнювати обсяг випусків облігацій, то проти 2020 обсяги впали втричі, а якщо порівнювати з 2019 роком можна сказати, що вони залишилися на місці.

Таблиця

Основні показники діяльності фондового ринку України
протягом 2019–2021 рр.

Показники	Роки		
	2019	2020	2021
Кількість організаторів торгівлі	6	4	4
Кількість випусків акцій	78	71	86
Обсяг випуску акцій	63,5	33,0	42,9
Кількість випусків облігацій	88	96	113
Обсяг випуску облігацій	11,3	32,9	10,0
Обсяг біржових контрактів	305,0	335,4	452,0
– на первинному ринку	3,3	0,2	0,5
– на вторинному ринку	301,7	335,2	451,5

Джерело: складено авторами на основі [3].

Важливим показником, що характеризує діяльність фондового ринку є обсяг біржової торгівлі цінними паперами. За результатами діяльності ринку протягом 2020 року обсяг біржових контрактів з цінними паперами склав 335,41 млрд грн. У порівнянні з даними за 2019 року обсяг біржових контрактів з цінними паперами збільшився на 10%. Якщо порівнювати 2021 рік з 2020 роком, то обсяг торгів фінансовими інструментами на організованих ринках капіталу збільшився на 34,75% і у 2021 році склав 451,96 млрд грн. Можна вважати, що діяльність фондового ринку за досліджувані роки має тенденцію до розвитку, оскільки кількість організаторів торгівлі, обсяг випусків акцій та облігацій зменшилася, але не зважаючи на це, такі показники як кількість випусків акцій, кількість випусків облігацій, обсяг біржових контрактів збільшилися.

На ринку цінних паперів можна побачити низьку капіталізацію, ліквідність, непрозорість, а головними проблемами є велика частка тінізації економіки, нестабільність економіки, обмежена кількість привабливих фінансових інструментів, низький рівень доходів і заощаджень населення, недосконале законодавство і судова система, низький рівень фінансової грамотності та ряд інших [4]. Вище згадані проблеми відштовхують іноземних інвесторів від вітчизняного ринку. Особливо негативно на фондовий ринок вплинуло повномасштабне військове вторгнення країни-агресора на початку 2022 року. Війна потягнула за собою великі зміни не тільки у вітчизняній економіці, а й мала вплив на світову економіку, відповідно ці зміни торкнулися і вітчизняного фондового ринку. Так з перших днів війни діяльність ринку було зупинено, щоб не навіювати паніку і щоб такий розвиток подій не привів би до обвалу акцій. Детальніше

про діяльність на ринку капіталів і товарних ринків на період дії воєнного стану можна ознайомитися з рішенням НКЦПФР від 08.03.2022 № 144 (на даний час документ втратив чинність) [5]. Згідно з цим рішенням вітчизняний ринок ЦП було призупинено, але дозволялися торги військовими облігаціями. За час воєнного стану НКЦПФР було випущено на ринок 20 державних облігацій (станом на 01.08.22), метою яких було залучити кошти в бюджет України та підтримати економіку. Торги проводилися за прощеною процедурою ідентифікації осіб при купівлі облігацій [6]. Підтвердженням вище сказаного є рис. 2, де можна побачити, що обсяги торгів цінними паперами у січні 2022 року становили 48,8 млрд грн, а вже з лютого місяця скоротилися, більш як на 40 млрд грн. Показники обсягів торгів ЦП різко впали, але вважаємо дане рішення правильним, оскільки це був вимушений крок НКЦПФР, а зупинка фондового ринку дозволила втриматися ринку цінних паперів «на плаву», «заморозити» активи країн-агресорів (РФ та Білорусі) та припинити їх діяльність на українському ринку.

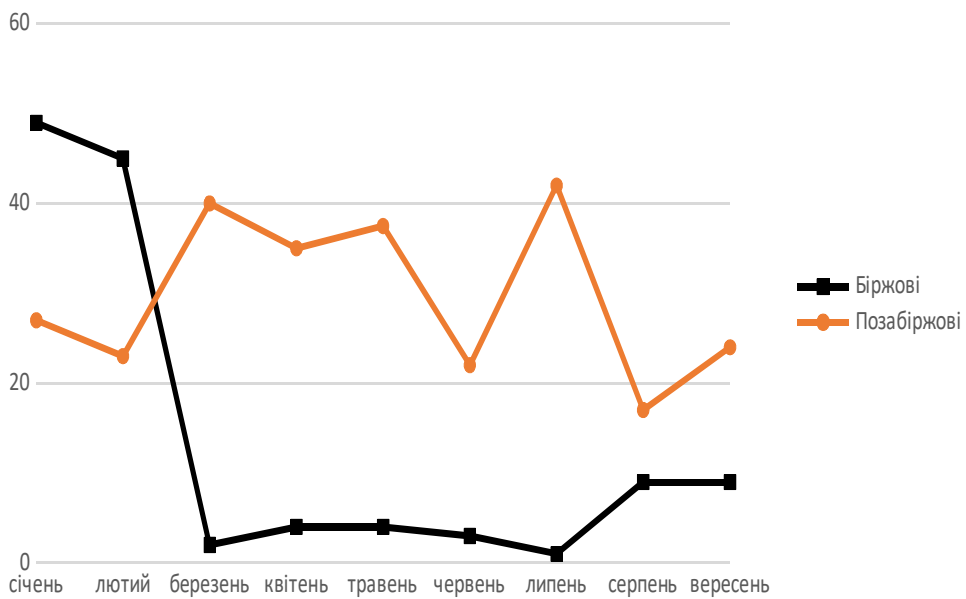

Рис. 2. Обсяги торгів цінними паперами в 2022 році (млрд грн) [3]

Після п'яти місяців війни НКЦПФР дозволила відновити діяльність фондового ринку в Україні, зняла більшість обмежень на роботу на ринку капіталів і товарних ринках, що прописано у рішенні № 1053 від 04.08.2022 [7]. На рис. 2 можна побачити, що обсяги торгів вперше за час війни збільшилися більш як у 2 рази і в серпні місяці

вже становили 9 млрд грн, що пов'язано з тим, що 8 серпня 2022 року була відновлена діяльність фондового ринку всіма цінними паперами.

Ринок ще не відновився цілком, оскільки це складний та довготривалий процес, і неможливо, щоб відразу він відновив свою діяльність і повернувся б до довоєнних показників, але незважаючи на це ринок потрохи стабілізується й відновлює свою роботу [9]. У вересні 2022 року обсяги торгів становили 9 млрд грн. На рис. 3 можна детальніше побачити, що торги відбувалися лише за значною часткою ОВДП на суму 8,1 млрд грн та зовсім мізерною часткою інших ЦП на суму 0,9 млрд грн [10].

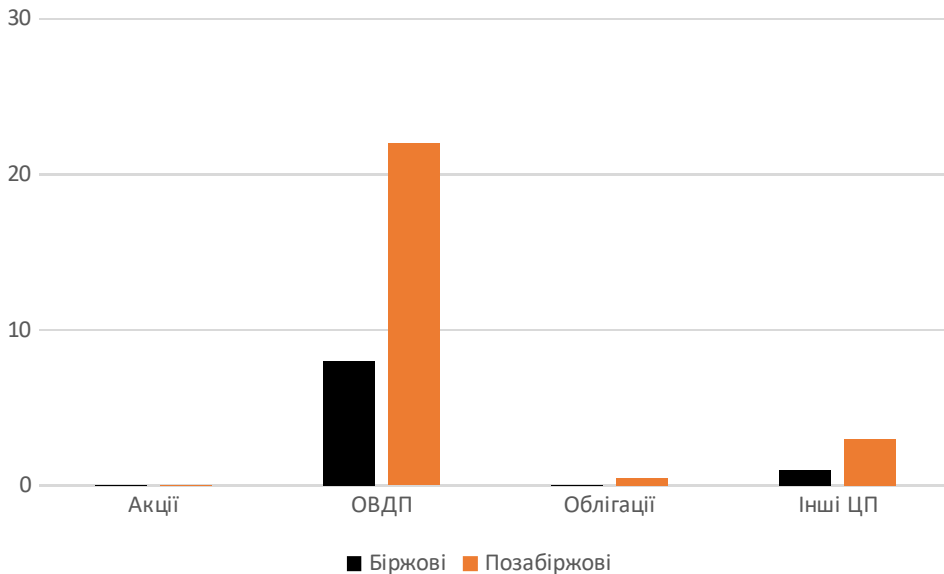

Рис. 3. Обсяги торгів за вересень 2022 року за видами цінних паперів (млрд грн) [3]

Тому можна сказати, що війна в Україні призвела до падіння вітчизняного ринку та економіки в цілому, а також потягнула за собою великі зміни у всіх сферах діяльності, ризики та нестабільність.

Висновки. Український фондовий ринок на етапі встановлення та поступового розвитку. Але існує багато проблем, що заважають рухатися вітчизняному ринку, не зважаючи на це, ринок міцнішає, а неконкурентоспроможні компанії припиняють свою роботу. Дослідження показало, що ринок цінних паперів має свою специфіку та є залежним від економічних та політичних змін, що відбуваються в країні. Внаслідок повномасштабного вторгнення на територію України фондовий ринок майже повністю припинив свою роботу і тільки через

пів року роботу ринку було відновлено. Тобто воєнні дії на території України стали ще однією причиною застою ринку, але потрохи ринок оговтується та повертається до довоєнної діяльності. Насамперед скасовані більшість обмежень, що були застосовані на фондовому ринку і як бачимо ринок відразу збільшує свої обсяги продажів. Тому ми вважаємо, що діяльність ринку цінних паперів за декілька місяців відновиться, але все ж таки не повернеться до тих, що були до війни, оскільки на території України і до тепер впроваджений воєнний стан, ведуться військові дії та є певні обмеження щодо руху капіталу. Фондовий ринок є дуже чутливим до економічних, політичних і соціальних чинників, як вітчизняних, так і світових, а зміни, що відбулися на вітчизняному ринку це відповідь на зміни у світі. Тільки після перемоги України у війні ситуація на ринку значно покращиться, а вітчизняний фондовий ринок матиме багато перспектив для розвитку.

1. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV / Верховна Рада України. Київ : Парлам. вид-во, 2006. **2.** Босак А. О., Дойнік Ю. В. Фондовий ринок України: перспективи розвитку і світовий досвід державного регулювання. Львів, 2021. С. 290–303. **3.** Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/#tab-dov> (дата звернення: 20.10.2022). **4.** Третякова О. В., Харабара В. М., Грешко Р. І. Фондовий ринок України: особливості функціонування в сучасних умовах. Чернівці, 2020. С. 103–107. **5.** Про упорядкування проведення операцій на ринках капіталу на період дії воєнного стану : рішення НКЦПФР від 08.03.2022 р. № 144 / Верховна Рада України. Київ : Парлам. вид-во, 2022. **6.** Відновлення роботи фондового ринку від 09.08.2022. URL: <https://lcf.ua/thought-leadership/corporate/vidnovlennya-roboti-fondovogo-rinku/> (дата звернення: 22.05.2023). **7.** Українська правда: Українські фондові біржі відновили торги цінними паперами. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/08/8/690128/> (дата звернення: 22.05.2023). **8.** Про впорядкування впровадження професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках у період дії воєнного стану : рішення НКЦПФР від 04.08.2022 р. № 1053 / Верховна Рада України. Київ : Парлам. вид-во, 2022. **9.** Мельник Т. М. Сучасні фінансові та товарні ринки: характеристики та виміри. Київ, 2022. С. 27–34. **10.** Українська правда: Українські фондові біржі відновили торги цінними паперами. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/08/8/690128/> (дата звернення: 22.05.2023).

REFERENCES:

1. Pro rynky kapitalu ta orhanizovani tovarni rynky : Zakon Ukrainy vid 23.02.2006 r. № 3480-IV / Verkhovna Rada Ukrainy. Kyiv : Parlam. vyd-vo, 2006. **2.** Bosak A. O., Doinik Yu. V. Fondoviy rynek Ukrainy: perspektyvy rozvytku i svitovyi dosvid derzhavnoho rehuliuвання. Lviv, 2021. S. 290–303. **3.** Ofitsiyniy sait Natsionalnoi komisii z tsinnykh

paperiv ta fondovoho rynku Ukrainy. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/#tab-dov> (data zvernennia: 20.10.2022).

4. Tretiakova O. V., Kharabara V. M., Hreshko R. I. Fondovyi rynek Ukrainy: osoblyvosti funktsionuvannia v suchasnykh umovakh. Chernivtsi, 2020. S. 103–107. **5.** Pro uporiadkuvannia provedennia operatsii na rynekakh kapitalu na period dii voiennoho stanu : rishennia NKTsPFR vid 08.03.2022 r. № 144 / Verkhovna Rada Ukrainy. Kyiv : Parlam. vyd-vo, 2022. **6.** Vidnovlennia roboty fondovoho rynku vid 09.08.2022. URL: <https://lcf.ua/thought-leadership/corporate/vidnovlennya-roboti-fondovogo-rynku/> (data zvernennia: 22.05.2023). **7.** Ukrainska pravda: Ukrainski fondovi birzhi vidnovlyly torhy tsinnymy paperamy. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/08/8/690128/> (data zvernennia: 22.05.2023). **8.** Pro vporiadkuvannia vprovadzhennia profesiinoi diialnosti na rynekakh kapitalu ta orhanizovanykh tovarnykh rynekakh u period dii voiennoho stanu : rishennia NKTsPFR vid 04.08.2022 r. № 1053 / Verkhovna Rada Ukrainy. Kyiv : Parlam. vyd-vo, 2022. **9.** Melnyk T. M. Suchasni finansovi ta tovarni rynky: kharakterystyky ta vymiry. Kyiv, 2022. S. 27–34. **10.** Ukrainska pravda: Ukrainski fondovi birzhi vidnovlyly torhy tsinnymy paperamy. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/08/8/690128/> (data zvernennia: 22.05.2023).

Kotyk O. V. ^[1, ORCID ID: 0000-0002-2749-4472],

Senior Lecturer,

Yaruta N. A. ^[1, ORCID ID: 0000-0001-6329-3953],

Senior Student

¹*National University of Water and Environmental Engineering, Rivne*

FEATURES OF THE FUNCTIONING OF THE STOCK MARKET OF UKRAINE IN MODERN CONDITIONS

The stock market is an integral component of the economic development of any country, which provides prospects for the development of the financial sector of Ukraine and brings good income. The activity of the domestic market still remains at a low level of development, but it makes small changes, which in turn leads to positive changes. Therefore, the purpose of the research is to trace how the securities market developed in recent years, to analyze the main indicators, to identify the problems that restrain its development, to trace how the military actions affected the activity of the market, what problems arose and how the market adapted to work in the conditions of martial law. In the article, we paid special attention to the features of the development of the stock market during the military operations, and in order to better understand what changes took place, we first examined the peculiarities of the functioning of the stock market of Ukraine in recent years and the main directions of the development of the securities market, identified the problems that the market faced during of

their activities and problems that do not allow the market to work fully today, analyzed the main indicators of the recovery of capital movement in 2022. Such methods as monographic, statistical, comparative, logical, analytical were used in the research. After conducting the analysis, we can say that the domestic securities market is at a low level of development, and the military actions taking place on the territory of Ukraine further slowdown the growth of the stock market. As we know, the stock market is very sensitive to economic and political changes, so on the first day of the military invasion of Ukraine, the stock market was stopped, which protected the market from falling stocks and bonds. And only half a year later (in August 2022), when the situation stabilized, the Securities and Exchange Commission removed most of the restrictions on the movement of capital and market activity was resumed after a long break. In the study, we looked at short-term prospects for market development, since the war showed that long-term plans became of secondary importance. The war in Ukraine continues and no one knows the further development of events. The practical significance of the study lies in obtaining new data on the peculiarities of the securities market in Ukraine during the war.

Keywords: stock market; securities market; war; shares; bonds.

Отримано: 26 травня 2023 року
Прорецензовано: 31 травня 2023 року
Прийнято до друку: 23 червня 2023 року